

Repertoriul jurisprudenței

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a doua)

15 decembrie 2016 *

„Trimitere preliminară — Libera circulație a persoanelor — Drepturile lucrătorilor — Egalitate de tratament — Avantaje sociale — Ajutor financiar pentru urmarea studiilor superioare — Condiție de filiație — Noțiunea «copil» — Copil al soțului sau al partenerului înregistrat — Contribuție la întreținerea acestui copil”

În cauzele conexe C-401/15-C-403/15,

având ca obiect trei cereri de decizie preliminară formulate în temeiul articolului 267 TFUE de Cour administrative (Luxembourg) [Curtea Administrativă (Luxemburg)], prin deciziile din 22 iulie 2015, primite de Curte la 24 iulie 2015, în procedurile

Noémie Depesme (C-401/15),

Saïd Kerrou (C-401/15),

Adrien Kauffmann (C-402/15),

Maxime Lefort (C-403/15)

împotriva

Ministre de l’Enseignement supérieur et de la Recherche,

CURTEA (Camera a doua),

compusă din domnul M. Ilešič, președinte de cameră, doamna A. Prechal, domnul A. Rosas (raportor), doamna C. Toader și domnul E. Jarašiūnas, judecători,

avocat general: domnul M. Wathelet,

grefier: domnul A. Calot Escobar,

luând în considerare observațiile prezentate:

- pentru doamna Depesme și domnul Kerrou, de P. Peuvrel, avocat;
- pentru domnul Kauffmann, de S. Jacquet, avocat;
- pentru domnul Lefort, de S. Coï, avocat;
- pentru guvernul luxemburghez, de D. Holderer, în calitate de agent, asistată de P. Kinsch, avocat;

* * Limba de procedură: franceza.

— pentru Comisia Europeană, de D. Martin și de M. Kellerbauer, în calitate de agenți,
după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 9 iunie 2016,
pronunță prezenta

Hotărâre

- 1 Cererile de decizie preliminară privesc interpretarea articolului 45 TFUE și a articolului 7 alineatul (2) din Regulamentul (UE) nr. 492/2011 al Parlamentului European și al Consiliului din 5 aprilie 2011 privind libera circulație a lucrătorilor în cadrul Uniunii (JO 2011, L 141, p. 1).
- 2 Aceste cereri au fost formulate în cadrul a trei litigii, între doamna Noémie Depesme și domnul Saïd Kerrou, domnul Adrien Kauffmann și, respectiv, domnul Maxime Lefort, pe de o parte, și ministere de l'Enseignement supérieur et de la Recherche (ministrul învățământului superior și al cercetării) (Luxemburg, denumit în continuare „ministrul”), pe de altă parte, cu privire la refuzul acestuia din urmă de a acorda doamnei Depesme și domnilor Kauffmann și Lefort, pentru anul universitar 2013/2014, ajutorul financiar al statului pentru urmarea studiilor superioare.

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

- 3 Potrivit articolului 7 din Regulamentul (CEE) nr. 1612/68 al Consiliului din 15 octombrie 1968 privind libera circulație a lucrătorilor în cadrul Comunității (JO 1968, L 257, p. 2, Ediție specială, 05/vol. 1, p. 11):

„(1) Lucrătorul resortisant al unui stat membru nu poate fi tratat diferit, pe teritoriul celorlalte state membre, față de lucrătorii naționali, pe criterii de cetățenie, în ceea ce privește condițiile de încadrare în muncă și de muncă și, în special, în ceea ce privește remunerarea, concedierea și, în cazul în care rămâne fără un loc de muncă, reintegrarea profesională și reangajarea.

(2) Acesta beneficiază de aceleași avantaje sociale și fiscale ca și lucrătorii naționali.

[...]”

- 4 Articolul 10 din Regulamentul nr. 1612/68 prevedea:

„(1) Indiferent de cetățenie, următoarele persoane au dreptul să se stabilească împreună cu lucrătorii care sunt resortisanți ai unui stat membru și ocupă un loc de muncă pe teritoriul altui stat membru:

(a) soțul și descendenții sub vârsta de 21 ani sau care se află în întreținere;

[...]”

- 5 Articolul 10 din Regulamentul nr. 1612/68 a fost abrogat prin Directiva 2004/38/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, de modificare a Regulamentului nr. 1612/68 și de abrogare a Directivelor 64/221/CEE, 68/360/CEE, 72/194/CEE, 73/148/CEE, 75/34/CEE, 75/35/CEE, 90/364/CEE, 90/365/CEE și 93/96/CEE (JO 2004, L 158, p. 77, rectificare în JO 2004, L 229, p. 35, și în JO 2005, L 197, p. 34, Ediție specială, 05/vol. 7, p. 56).

6 Considerentele (3) și (5) ale Directivei 2004/38 au următorul cuprins:

„(3) Cetățenia Uniunii ar trebui să constituie statutul fundamental al resortisanților din statele membre, dacă aceștia își exercită dreptul la liberă circulație și ședere. Este, așadar, necesar să se codifice și să se revizuiască instrumentele comunitare existente care tratează în mod separat lucrătorii care desfășoară activități salariate, cei care desfășoară activități independente, precum și studenții și alte persoane inactive, în scopul simplificării și întăririi dreptului la liberă circulație și ședere pentru toți cetățenii Uniunii.

[...]

(5) Pentru a se putea exercita în condiții obiective de libertate și demnitate, dreptul tuturor cetățenilor Uniunii la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre ar trebui să fie acordat și membrilor familiilor acestora, indiferent de cetățenie. În sensul prezentei directive, definiția «membrilor de familie» ar trebui să includă partenerul înregistrat, în cazul în care legislația statului membru gazdă tratează parteneriatul înregistrat drept un echivalent al căsătoriei.”

7 Articolul 2 din directiva menționată prevede:

„În sensul prezentei directive:

[...]

2. prin «membru de familie» se înțelege:

(a) soțul;

(b) partenerul cu care cetățeanul Uniunii a contractat un parteneriat înregistrat, în temeiul legislației unui stat membru, dacă, potrivit legislației statului membru gazdă, parteneriatele înregistrate sunt considerate drept echivalente căsătoriei și în conformitate cu condițiile prevăzute de legislația relevantă a statului membru gazdă;

(c) descendenții direcți în vârstă de cel mult 21 de ani sau care se află în întreținerea sa, precum și descendenții direcți ai soțului sau ai partenerului, conform definiției de la litera (b);

[...]

[...]”

8 Regulamentul nr. 1612/68 a fost abrogat și înlocuit, cu efect de la 16 iunie 2011, prin Regulamentul nr. 492/2011. Articolul 7 din Regulamentul nr. 492/2011 a preluat textul articolului 7 din Regulamentul nr. 1612/68.

9 Considerentul (1) al Directivei 2014/54/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 aprilie 2014 privind măsurile de facilitare a exercitării drepturilor conferite lucrătorilor în contextul liberei circulații a lucrătorilor (JO 2014, L 128, p. 8) are următorul cuprins:

„Libera circulație a lucrătorilor este una dintre libertățile fundamentale ale cetățenilor Uniunii și unul dintre pilonii pieței interne în Uniune consacrat în articolul 45 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (TFUE). Punerea sa în aplicare este aprofundată în dreptul Uniunii destinat să garanteze exercitarea deplină a drepturilor conferite cetățenilor Uniunii și membrilor familiilor acestora. Prin «membrii familiei lor» ar trebui să se înțeleagă termenul definit la articolul 2 punctul 2 din Directiva [2004/38/CE], care se aplică și membrilor familiilor lucrătorilor frontalieri.”

10 Articolul 1 din această directivă prevede:

„Prezenta directivă stabilește dispoziții care facilitează aplicarea și asigurarea respectării, în mod uniform, a drepturilor conferite prin articolul 45 din TFUE și prin articolele 1-10 din Regulamentul [492/2011]. Prezenta directivă se aplică cetățenilor Uniunii care își exercită drepturile respective și membrilor familiilor lor (denumiți în continuare «lucrătorii din Uniune și membrii familiilor lor»).”

11 Potrivit articolului 2 din directiva menționată:

„(1) Prezenta directivă se aplică următoarelor aspecte care țin de libera circulație a lucrătorilor, menționate la articolele 1-10 din Regulamentul [nr. 492/2011]:

[...]

(c) accesul la avantajele sociale și fiscale;

[...]

(2) Domeniul de aplicare al prezentei directive este identic cu cel al Regulamentului [nr. 492/2011].”

Dreptul luxemburghez

12 Ajutorul financiar al statului pentru studii superioare era reglementat, la data faptelor din litigiile principale, prin loi du 22 juin 2000 concernant l'aide financière de l'État pour études supérieures (Legea din 22 iunie 2000 privind ajutorul financiar al statului pentru studii superioare) (*Mémorial A* 2000, p. 1106), astfel cum a fost modificată prin Legea din 19 iulie 2013 (*Mémorial A* 2013, p. 3214, denumită în continuare „Legea modificată din 22 iunie 2000”).

13 Prin Legea din 19 iulie 2013, care a fost adoptată ca urmare a Hotărârii din 20 iunie 2013, Giersch și alții (C-20/12, EU:C:2013:411), și care aduce modificări Legii din 22 iunie 2000 numai în ceea ce privește anul universitar 2013/2014, s-a inserat în această din urmă lege un articol 2 bis.

14 Articolul 2 bis din Legea modificată din 22 iunie 2000 avea următorul cuprins:

„Un student nerezident în Marele Ducat al Luxemburgului poate la rândul său să beneficieze de ajutor financiar pentru studii superioare, cu condiția să fie copilul unui lucrător salariat sau al unui lucrător independent care este resortisant luxemburghez ori care este resortisant al Uniunii Europene sau al unui alt stat parte la Acordul privind Spațiul Economic European [din 2 mai 1992 (JO 1992, L 1, p. 3, Ediție specială, 11/vol. 53, p. 4)] sau al Confederației Elvețiene care este angajat sau își desfășoară activitatea în Luxemburg și cu condiția ca lucrătorul respectiv să fi fost angajat sau să își fi desfășurat activitatea în Luxemburg o perioadă neîntreruptă de cel puțin cinci ani la data formulării cererii de ajutor financiar pentru studii superioare de către student. Activitatea desfășurată în Luxemburg trebuie să aibă o durată egală cu cel puțin jumătate din durata normală de muncă aplicabilă în întreprindere în temeiul legii sau al convenției colective de muncă, după caz, în vigoare. Lucrătorul independent trebuie să fie afiliat obligatoriu și în mod continuu în Marele Ducat al Luxemburgului în temeiul articolului 1 punctul 4 din Code de la sécurité sociale (Codul securității sociale) în perioada de cinci ani care precedă cererea de ajutor financiar pentru studii superioare.”

15 Legea modificată din 22 iunie 2000 a fost abrogată prin loi du 24 juillet 2014 concernant l'aide financière de l'État pour études supérieures (Legea din 24 iulie 2014 privind ajutorul financiar al statului pentru studii superioare) (*Mémorial A* 2014, p. 2188).

16 Articolul 3 din această din urmă lege prevede:

„Pot beneficia de ajutorul financiar al statului pentru studii superioare studenții și elevii prevăzuți la articolul 2, desemnați în continuare prin termenul «student», care îndeplinesc una dintre următoarele condiții:

[...]

(5) pentru studenții nerezidenți în Marele Ducat al Luxemburgului:

[...]

- b) să fie copilul unui lucrător care este resortisant luxemburghez sau resortisant al Uniunii Europene sau al unui alt stat parte la Acordul privind Spațiul Economic European sau al Confederației Elvețiene care este angajat sau care își desfășoară activitatea în Marele Ducat al Luxemburgului la data formulării cererii de ajutor financiar pentru studii superioare de către student și cu condiția ca acest lucrător să contribuie în continuare la întreținerea studentului și să fi fost angajat sau să își fi desfășurat activitatea în Marele Ducat al Luxemburgului pentru o perioadă neîntreruptă de cel puțin cinci ani la data formulării cererii de ajutor financiar pentru studii superioare de către student într-o perioadă de referință de șapte ani calculată retroactiv de la data formulării cererii pentru obținerea ajutorului financiar pentru studii superioare sau cu condiția ca, prin derogare, persoana care își menține statutul de lucrător să fi îndeplinit condiția privind cei cinci ani din șapte, stabilită mai sus, la momentul încetării activității.

[...]”

Litigiile principale și întrebarea preliminară

- 17 Litigiile principale se referă la condițiile de acordare de statul luxemburghez a ajutoarelor financiare pentru anul universitar 2013/2014 studenților nerezidenți în Luxemburg în vederea urmăririi studiilor superioare, prevăzute de Legea modificată din 22 iunie 2000.
- 18 În conformitate cu legea menționată, aceste ajutoare financiare se acordă studentului care nu are reședința în Luxemburg, cu condiția, pe de o parte, ca acesta să fie copilul unui lucrător salariat sau independent, resortisant luxemburghez sau resortisant al Uniunii, și, pe de altă parte, ca respectivul lucrător să fi fost angajat sau să își fi desfășurat activitatea în Luxemburg o perioadă neîntreruptă de cel puțin cinci ani la data formulării cererii de ajutor.
- 19 Este cert că doamna Depesme și domnul Kauffmann, resortisanți francezi cu reședința în Franța, precum și domnul Lefort, resortisant belgian cu reședința în Belgia, au solicitat autorităților luxemburgheze, pentru anul universitar 2013/2014, un ajutor financiar din partea statului pentru a urma studii superioare în Franța, cei dintâi, și în Belgia, cel de al doilea.
- 20 Prin scrisorile din 26 septembrie, din 17 octombrie și, respectiv, din 12 noiembrie 2013, ministrul a respins cererile formulate, pentru motivul că doamna Depesme, precum și domnii Kauffmann și Lefort nu îndeplineau condițiile prevăzute de Legea modificată din 22 iunie 2000.
- 21 Reiese din cele trei decizii de trimitere că studenții în cauză au depus, fiecare, o cerere de ajutor, invocând în această privință numai calitatea de lucrător salariat în Luxemburg a tatălui lor vitreg. Ministrul a considerat astfel că doamna Depesme, precum și domnii Kauffmann și Lefort, nu puteau fi

calificați drept „copii” ai unui lucrător frontalier, în conformitate cu condiția prevăzută la articolul 2 bis din Legea modificată din 22 iunie 2000, dat fiind că numai tatăl vitreg al fiecăruia dintre ei lucra în Luxembourg.

- 22 Doamna Depesme a introdus, la 20 decembrie 2013, în fața tribunal administrativ de Luxembourg (Tribunalul Administrativ din Luxemburg) o acțiune având ca obiect anularea deciziei de respingere de către ministru a cererii care o privea. Tatăl ei vitreg, domnul Kerrou, invocând calitatea sa de lucrător salariat în Luxembourg și pretinzând că contribuie la întreținerea doamnei Depesme, a intervenit voluntar în procesul inițiat de aceasta.
- 23 La 29 ianuarie și, respectiv, la 25 aprilie 2014, domnii Lefort și Kauffmann au formulat fiecare o acțiune similară împotriva deciziilor de respingere care îi priveau în fața acestei instanțe.
- 24 Prin hotărârile din 5 ianuarie 2015, tribunal administrativ de Luxembourg (Tribunalul Administrativ din Luxemburg) a declarat acțiunile formulate de doamna Depesme și de domnul Kerrou, precum și de domnii Kauffmann și Lefort, admisibile, dar nefondate.
- 25 Doamna Depesme și domnul Kerrou, precum și domnii Kauffmann și Lefort, au atacat cu apel aceste hotărâri în fața instanței de trimitere.
- 26 Doamna Depesme și domnul Kerrou susțin în special că domnul Kerrou, lucrător frontalier în Luxembourg de 14 ani, s-a căsătorit la 24 mai 2006 cu mama doamnei Depesme și că, de atunci, formează toți trei o singură familie. Domnul Kerrou ar contribui la întreținerea copilului soției sale, inclusiv în ceea ce privește studiile superioare ale acestui copil, și ar fi primit din partea statului luxemburghez alocațiile familiale pentru fiica sa vitregă înainte de începerea studiilor superioare de către aceasta.
- 27 Domnul Kauffmann susține că părinții săi sunt separați din anul 2003 și au divorțat la 20 iunie 2005, copiii cuplului fiind încredințați în exclusivitate mamei. Domnul Kauffmann arată că mama sa s-a căsătorit, la 10 martie 2007, cu domnul Kiefer, lucrător frontalier în Luxembourg, cu care domnul Kauffmann ar locui de atunci sub același acoperiș. Domnul Kiefer ar fi contribuit la întreținerea și la educarea domnului Kauffmann și ar fi primit alocații familiale din partea statului luxemburghez pentru acesta din urmă.
- 28 Domnul Lefort susține că tatăl său a decedat și că mama sa s-a recăsătorit cu domnul Terwoigne, lucrător frontalier în Luxembourg, de peste cinci ani și că, de la data acestei căsătorii, locuiește împreună cu mama sa și cu tatăl său vitreg în aceeași gospodărie. Domnul Terwoigne ar contribui la sarcinile financiare ale căminului și ar participa și la cheltuielile legate de studiile superioare ale domnului Lefort.
- 29 Statul luxemburghez solicită, la rândul său, confirmarea hotărârilor tribunal administrativ (Tribunalul Administrativ) din 5 ianuarie 2015 și arată că doamna Depesme și domnii Kauffmann și Lefort nu sunt copiii taților vitregi respectivi în sensul juridic al termenului.
- 30 Cour administrative (Luxembourg) [Curtea Administrativă (Luxembourg)] subliniază că condiția de filiație, prevăzută la articolul 2 bis din Legea modificată din 22 iunie 2000, a fost instituită pentru a ține seama de Hotărârea din 20 iunie 2013, Giersch și alții (C-20/12, EU:C:2013:411).
- 31 Potrivit instanței de trimitere, soluționarea celor trei litigii pendinte în fața sa depinde de interpretarea noțiunii „copil” al unui lucrător frontalier, în sensul articolului 2 bis din Legea modificată din 22 iunie 2000, ținând seama de această hotărâre și de respectarea principiului nediscriminării prevăzut la articolul 7 alineatul (2) din Regulamentul nr. 492/2011. Ea arată astfel că „criteriul relevant evidențiat de [această hotărâre] este cel al gradului real de legătură al unui student nerezident, solicitant în Marele Ducat al Luxemburgului al ajutorului financiar pentru studii superioare, cu societatea și cu

piața muncii din Luxemburg”. În cazul în care această legătură nu provine direct de la student, pentru motivul că acesta este nerezident, ci de la lucrătorul frontalier de referință, instanța de trimitere ridică problema conceptului, fie de natură strict juridică, fie de natură mai degrabă economică, care trebuie reținut în ceea ce privește raportul de filiație dintre studentul care solicită acordarea unui ajutor financiar din partea statului pentru studii superioare și lucrătorul frontalier. Potrivit acesteia, cele două concepte ar putea fi *a priori* avute în vedere. În ipoteza în care noțiunea „copil”, în sensul Legii modificate din 22 iunie 2000, face trimitere la noțiunea de copil aflat în întreținere, s-ar pune atunci problema eventualei incidențe a importanței întreținerii studentului de către lucrătorul frontalier. Cour administrative precizează că această problemă privește compararea nivelurilor de întreținere a studentului de către lucrătorul frontalier, pe de o parte, și de părintele sau de părinții săi, pe de altă parte. În sfârșit, instanța de trimitere își pune problema semnificației intensității legăturii lucrătorului frontalier cu unul dintre părinții studentului.

- 32 În aceste condiții, Cour administrative a hotărât să suspende judecarea cauzelor și să adreseze Curții următoarea întrebare preliminară, redactată în termeni identici în cauzele C-401/15-C-403/15, sub rezerva unei adăugiri în cauza C-403/15, menționată între paranteze drepte:

„Pentru a răspunde în mod util cerințelor privind nediscriminarea în lumina articolului 7 alineatul (2) din [Regulamentul nr. 492/2011] coroborat [cu] articolul 45 alineatul (2) TFUE, [cauza C-403/15: «pe fondul articolului 33 alineatul (1) din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene coroborat, dacă este cazul, cu articolul 7 din cartă»], în contextul luării în considerare a gradului real de legătură a unui student nerezident, solicitant al ajutorului financiar pentru studii superioare, cu societatea și cu piața muncii din Luxemburg, stat membru în care un lucrător frontalier a fost angajat sau și-a desfășurat activitatea în conformitate cu articolul 2 bis din [Legea modificată din 22 iunie 2000], ca o consecință directă a Hotărârii Curții din 20 iunie 2013[, Giersch și alții (C-20/12, EU:C:2013:411)],

- condiția impusă studentului în cauză de a fi «copilul» lucrătorului frontalier respectiv trebuie calificată ca fiind echivalentă cu condiția impusă acestuia de a fi «descendentul direct de gradul I a cărui filiație este stabilită în mod legal în raport cu părintele său», accentul trebuind să fie pus pe raportul de filiație stabilit între student și lucrătorul frontalier care se presupune că se află la baza legăturii menționate, sau
- trebuie să se pună accentul pe faptul că lucrătorul frontalier «continuă să asigure întreținerea studentului», fără să existe în mod obligatoriu un raport juridic de filiație între acesta și student, în special prin crearea unei legături suficiente de conviețuire de natură să îl unească cu unul dintre părinții studentului în raport cu care este stabilit din punct de vedere juridic un raport de filiație?

Din perspectiva celei de a doua interpretări, există anumite criterii de conținut la care trebuie să răspundă contribuția, prin ipoteză neobligatorie, a lucrătorului frontalier, în cazul în care aceasta nu este exclusivă, ci paralelă cu contribuția unuia dintre părinți sau a ambilor părinți care au un raport juridic de filiație cu studentul și cărora, în consecință, le revine în principiu obligația legală de întreținere a studentului?”

Cu privire la întrebarea preliminară

- 33 Prin intermediul întrebării adresate, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 45 TFUE și articolul 7 alineatul (2) din Regulamentul nr. 492/2011 trebuie interpretate în sensul că prin copil al unui lucrător frontalier, care poate beneficia indirect de avantajele sociale vizate la articolul 7 alineatul (2) din Regulamentul nr. 492/2011, precum finanțarea studiilor acordată de un stat membru copiilor lucrătorilor care își desfășoară sau care și-au desfășurat activitatea în acest stat, este necesar să se înțeleagă numai copilul care are o legătură de filiație cu acest lucrător sau și copilul soțului sau al partenerului înregistrat al lucrătorului respectiv. În această din urmă ipoteză, instanța de

trimitere ridică, în esență, problema incidenței importanței contribuției suportate de lucrătorul frontalier pentru întreținerea acestui copil asupra dreptului acestuia din urmă de a primi un ajutor financiar în vederea urmăririi studiilor superioare, precum cele în discuție în litigiul principal.

- 34 Cu titlu introductiv, trebuie amintit că articolul 45 alineatul (2) TFUE prevede că libera circulație a lucrătorilor implică eliminarea oricărei discriminări pe motiv de cetățenie între lucrătorii statelor membre, în ceea ce privește încadrarea în muncă, remunerarea și celelalte condiții de muncă (Hotărârea din 20 iunie 2013, Giersch și alții, C-20/12, EU:C:2013:411, punctul 34).
- 35 Curtea a statuat că articolul 7 alineatul (2) din Regulamentul nr. 1612/68, al cărui text a fost preluat la articolul 7 alineatul (2) din Regulamentul nr. 492/2011, reprezintă, în domeniul specific al acordării avantajelor sociale, reflectarea particulară a principiului egalității de tratament consacrat prin articolul 45 alineatul (2) TFUE și trebuie interpretat în același mod ca și această din urmă dispoziție (a se vedea Hotărârea din 23 februarie 2006, Comisia/Spania, C-205/04, nepublicată, EU:C:2006:137, punctul 15, Hotărârea din 11 septembrie 2007, Hendrix, C-287/05, EU:C:2007:494, punctul 53, precum și Hotărârea din 20 iunie 2013, Giersch și alții, C-20/12, EU:C:2013:411, punctul 35).
- 36 Conform articolului 7 alineatul (2) din Regulamentul nr. 1612/68 și articolului 7 alineatul (2) din Regulamentul nr. 492/2011, lucrătorul resortisant al unui stat membru beneficiază, pe teritoriul celorlalte state membre, de aceleași avantaje sociale și fiscale ca lucrătorii naționali.
- 37 Curtea a considerat în mod repetat, în ceea ce privește articolul 7 alineatul (2) din Regulamentul nr. 1612/68, că de această dispoziție beneficiază, fără distincție, atât lucrătorii migranți care au reședința în statul membru gazdă, cât și lucrătorii frontaliери care, deși își desfășoară activitatea salariată în acest ultim stat membru, au reședința în alt stat membru (a se vedea Hotărârea din 18 iulie 2007, Geven, C-213/05, EU:C:2007:438, punctul 15, Hotărârea din 14 iunie 2012, Comisia/Țările de Jos, C-542/09, EU:C:2012:346, punctul 33, Hotărârea din 20 iunie 2013, Giersch și alții, C-20/12, EU:C:2013:411, punctul 37, precum și Hotărârea din 14 decembrie 2016, Bragança Linares Verruga și alții C-238/15, EU:C:2016:949, punctul 39).
- 38 În plus, potrivit unei jurisprudențe constante, un ajutor acordat pentru întreținere și pentru formare în vederea urmăririi studiilor universitare atestate printr-o calificare profesională constituie un avantaj social, în sensul articolului 7 alineatul (2) din Regulamentul nr. 1612/68 (Hotărârea din 20 iunie 2013, Giersch și alții, C-20/12, EU:C:2013:411, punctul 38, Hotărârea din 14 decembrie 2016, Bragança Linares Verruga și alții, C-238/15, EU:C:2016:949, punctul 40 și jurisprudența citată).
- 39 Curtea a hotărât de asemenea că finanțarea studiilor acordată de un stat membru copiilor lucrătorilor constituie, pentru un lucrător migrant, un avantaj social în sensul articolului 7 alineatul (2) din Regulamentul nr. 1612/68, atunci când acesta din urmă continuă să asigure întreținerea copilului (Hotărârea din 20 iunie 2013, Giersch și alții, C-20/12, EU:C:2013:411, punctul 39, precum și jurisprudența citată).
- 40 Pe de altă parte, în temeiul jurisprudenței Curții, membrii familiei unui lucrător migrant sunt beneficiari indirecti ai egalității de tratament acordate acestui lucrător de articolul 7 alineatul (2) din Regulamentul nr. 1612/68. Întrucât acordarea finanțării studiilor unui copil al unui lucrător migrant constituie un avantaj social pentru lucrătorul migrant, copilul poate el însuși să se prevaleze de această dispoziție pentru obținerea finanțării respective dacă, în temeiul dreptului național, aceasta este acordată direct studentului (Hotărârea din 20 iunie 2013, Giersch și alții, C-20/12, EU:C:2013:411, punctul 40, precum și jurisprudența citată).

- 41 În cauzele principale, instanța de trimitere este sesizată cu acțiuni formulate de studenți nerezidenți în Luxemburg introduse ca urmare a refuzului acestui stat membru de a le acorda ajutorul financiar al statului pentru studii superioare. Acești studenți apreciază că pot beneficia de ajutorul respectiv pentru motivul legăturilor lor familiale cu un lucrător frontalier care, deși nu este tatăl lor, a devenit soțul mamei lor după divorțul părinților sau, în cazul domnului Lefort, după decesul tatălui său.
- 42 Trebuie să se examineze astfel dacă termenii „copil al unui lucrător migrant”, în sensul în care aceștia sunt utilizați în jurisprudența Curții referitoare la articolul 7 alineatul (2) din Regulamentul nr. 1612/68, care poate fi transpusă la articolul 7 alineatul (2) din Regulamentul nr. 492/2011, și în special în Hotărârea din 20 iunie 2013, Giersch și alții (C-20/12, EU:C:2013:411), includ copiii soțului sau ai partenerului recunoscut de dreptul național al acestui lucrător.
- 43 În această privință, trebuie arătat că articolul 10 alineatul (1) litera (a) din Regulamentul nr. 1612/68, abrogat prin Directiva 2004/38, prevedea că, indiferent de cetățenie, au dreptul să se stabilească, împreună cu lucrătorii care sunt resortisanți ai unui stat membru și ocupă un loc de muncă pe teritoriul altui stat membru, soțul lucrătorului respectiv „și descendenții sub vârsta de 21 ani sau care se află în întreținere”.
- 44 Curtea a interpretat această dispoziție în sensul că beneficiau de dreptul de a se stabili împreună cu lucrătorul menționat atât descendenții acestui lucrător, cât și cei ai soțului său. Astfel, a interpreta în mod restrictiv dispoziția menționată în sensul că numai copiii comuni ai lucrătorului migrant și ai soțului acestuia ar fi putut să beneficieze de dreptul respectiv ar încălca obiectivul de a integra membrii familiei lucrătorilor migranți urmărit de Regulamentul nr. 1612/68 (a se vedea în acest sens Hotărârea din 17 septembrie 2002, Baumbast și R, C-413/99, EU:C:2002:493, punctul 57).
- 45 În plus, Curtea a avut deja ocazia să arate că membrii de familie ai unui lucrător, care beneficiază indirect de egalitatea de tratament recunoscută lucrătorilor migranți prin articolul 7 din Regulamentul nr. 1612/68, erau membrii de familie în sensul articolului 10 din Regulamentul nr. 1612/68 (a se vedea în acest sens Hotărârea din 18 iunie 1987, Lebon, 316/85, EU:C:1987:302, punctul 12).
- 46 Este necesar să se constate că articolul 10 din Regulamentul nr. 1612/68 a fost abrogat prin Directiva 2004/38, pentru motivul că legiuitorul Uniunii a dorit să codifice, într-un singur text legislativ, dreptul la reîntregirea familiei al lucrătorilor care desfășoară activități salariate, al lucrătorilor care desfășoară activități independente, al studenților și al altor persoane inactive în vederea simplificării și a întăririi acestuia.
- 47 În cadrul acestei reforme, legiuitorul a preluat, la articolul 2 punctul 2 litera (c) din această directivă, noțiunea „membru de familie”, astfel cum a fost definită de Curte în ceea ce privește Regulamentul nr. 1612/68, precizând că aceasta este înțeleasă în sensul că include descendenții direcți ai acestui cetățean, în vârstă de cel mult 21 de ani sau care se află în întreținerea sa, precum și „descendenții direcți ai soțului sau ai partenerului” recunoscut de dreptul național.
- 48 Astfel cum a arătat avocatul general la punctul 43 din concluzii, Hotărârea din 20 iunie 2013, Giersch și alții (C-20/12, EU:C:2013:411), și termenul „copil” folosit în cadrul acesteia se înscriu în acest context jurisprudențial și legislativ, expus la punctele 42-47 din prezenta hotărâre.
- 49 Rezultă astfel că termenii „copil al unui lucrător migrant”, în sensul utilizat în jurisprudența Curții referitoare la articolul 7 alineatul (2) din Regulamentul nr. 1612/68, trebuie să fie interpretați în sensul că includ copiii soțului acestui lucrător sau ai partenerului său recunoscut de dreptul național.

- 50 Argumentul guvernului luxemburghez potrivit căruia Directiva 2004/38 ar urmări exclusiv dreptul cetățenilor Uniunii și al membrilor familiilor acestora la libera circulație și ședere pe teritoriul statelor membre, iar nu dreptul lucrătorilor frontaliери de a beneficia de aceleași avantaje sociale ca și lucrătorii naționali, prevăzut la articolul 7 alineatul (2) din Regulamentul nr. 492/2011, nu este de natură să infirme această interpretare.
- 51 Astfel, rezultă din evoluția legislației Uniunii evocată la punctele 46 și 47 din prezenta hotărâre, precum și din faptul că articolul 7 alineatul (2) din Regulamentul nr. 492/2011 a preluat doar, fără modificări, articolul 7 alineatul (2) din Regulamentul nr. 1612/68 că membrii de familie care pot să beneficieze în mod indirect de egalitatea de tratament în temeiul Regulamentului nr. 492/2011 sunt membrii de familie în sensul Directivei 2004/38. Niciun element nu lasă să se presupună că legiuitorul Uniunii a înțeles să stabilească, în ceea ce privește membrii de familie, o distincție netă între domeniul de aplicare al Directivei 2004/38 și, respectiv, cel al Regulamentului nr. 492/2011, potrivit căreia membrii de familie ai unui cetățean al Uniunii în sensul Directivei 2004/38 nu ar fi în mod necesar aceleași persoane cu membrii de familie ai acestui cetățean atunci când acesta este privit în calitatea sa de lucrător.
- 52 Pe de altă parte, faptul că termenii „copil al unui lucrător frontalier” care poate să beneficieze în mod indirect de principiul egalității prevăzut la articolul 7 alineatul (2) din Regulamentul nr. 492/2011 trebuie interpretați din perspectiva noțiunii „membrii familiei”, astfel cum a fost aceasta definită de jurisprudența Curții referitoare la Regulamentul nr. 1612/68 și preluată ulterior de articolul 2 din Directiva 2004/38, este susținut de Directiva 2014/54, al cărui termen de transpunere a expirat la 21 mai 2016.
- 53 Astfel, reiese din considerentul (1) al Directivei 2014/54, potrivit căruia „punerea [...] în aplicare [a liberei circulații a lucrătorilor] este aprofundată în dreptul Uniunii destinat să garanteze exercitarea deplină a drepturilor conferite cetățenilor Uniunii și membrilor familiilor acestora”, că „prin «membrii familiei lor» ar trebui să se înțeleagă termenul definit la articolul 2 punctul 2 din Directiva [2004/38], care se aplică și membrilor familiilor lucrătorilor frontaliери”.
- 54 Or, potrivit articolului 2 alineatul (2) din Directiva 2014/54, domeniul său de aplicare este identic cu cel al Regulamentului nr. 492/2011. În temeiul articolului 1 din Directiva 2014/54, obiectul acesteia constă, pe de altă parte, în a facilita aplicarea și în a asigura respectarea, în mod uniform, a drepturilor conferite prin articolul 45 din TFUE și prin articolele 1-10 din Regulamentul (UE) nr. 492/2011.
- 55 Rezultă că, atât timp cât corespund definiției „membrului de familie”, în sensul articolului 2 punctul 2 litera (c) din Directiva 2004/38, al unui lucrător frontalier care are el însuși legături suficiente cu societatea statului membru gazdă, copiii soțului sau ai partenerului recunoscut de statul membru gazdă al acestui lucrător frontalier pot fi considerați drept copii ai acestuia pentru a putea beneficia de dreptul de a primi un ajutor financiar pentru a urma studii superioare considerat a fi un avantaj social în sensul articolului 7 alineatul (2) din Regulamentul nr. 492/2011.
- 56 Instanța de trimitere ridică de asemenea în esență problema incidenței importanței contribuției lucrătorului frontalier la întreținerea copilului soțului său asupra dreptului acestui copil de a beneficia de un ajutor financiar precum cel în discuție în litigiile principale.
- 57 În această privință, reiese din jurisprudența amintită la punctul 39 din prezenta hotărâre că finanțarea studiilor acordată de un stat membru copilului respectiv constituie pentru un lucrător migrant un avantaj social în sensul articolului 7 alineatul (2) din Regulamentul nr. 1612/68 atunci când lucrătorul migrant continuă să asigure întreținerea copilului. În plus, trebuie arătat că articolul 10 din Regulamentul nr. 1612/68, abrogat prin Directiva 2004/38 prevedea că, indiferent de cetățenie, au dreptul să se stabilească împreună cu lucrătorii care sunt resortisanți ai unui stat membru și ocupă un loc de muncă pe teritoriul altui stat membru „soțul și descendenții sub vârsta de 21 ani sau care se află

în întreținere”. Legiuitorul Uniunii, prin Directiva 2004/38, consideră de asemenea că trebuie considerați „membri de familie” în sensul articolului 2 punctul 2 litera (c) din aceasta, „descendenții direcți [ai cetățeanului Uniunii] în vârstă de cel mult 21 de ani sau care se află în întreținerea sa, precum și descendenții direcți ai soțului sau ai partenerului [recunoscut]”.

- 58 Curtea a apreciat că calitatea de membru de familie aflat în întreținere, în sensul articolului 10 din Regulamentul nr. 1612/68, nu presupunea un drept la o pensie de întreținere. Dacă aceasta ar fi situația, reîntregirea familiei pe care o prevedea această dispoziție ar depinde de legislațiile naționale, care variază de la un stat la altul, lucru care ar conduce la aplicarea neuniformă a dreptului Uniunii. Curtea a interpretat astfel articolul 10 alineatele (1) și (2) din Regulamentul nr. 1612/68 în sensul că calitatea de membru de familie aflat în întreținere rezultă dintr-o situație de fapt. Este vorba despre un membru de familie a cărui susținere este asigurată de lucrător, fără a fi necesar să se determine motivele pentru care s-a recurs la această susținere și nici să se stabilească dacă persoana interesată poate să se întrețină singură prin exercitarea unei activități remunerate. Această interpretare este impusă de principiul potrivit căruia dispozițiile care consacră libera circulație a lucrătorilor, care constituie unul dintre fundamentele Uniunii, trebuie interpretate în sens larg (a se vedea în acest sens Hotărârea din 18 iunie 1987, Lebon, 316/85, EU:C:1987:302, punctele 21-23).
- 59 Or, așa cum a constatat avocatul general la punctul 67 din concluzii, o asemenea interpretare se aplică și atunci când este în discuție contribuția unui lucrător frontalier la întreținerea copiilor soțului său sau ai partenerului său recunoscut.
- 60 Trebuie astfel să se considere, în speță, că calitatea de membru de familie aflat în întreținere rezultă dintr-o situație de fapt și că sarcina de a o aprecia revine statului membru și, dacă este cazul, instanțelor naționale. Calitatea de membru de familie al unui lucrător frontalier care se află în întreținerea acestuia din urmă poate astfel să reiasă, atunci când ea privește situația copilului soțului sau al partenerului recunoscut al acestui lucrător, din elemente obiective, precum existența unui domiciliu comun al lucrătorului respectiv și al studentului, fără a fi necesar să se determine motivele contribuției lucrătorului frontalier la întreținerea studentului și nici să se cuantifice întinderea exactă a acesteia.
- 61 Guvernul luxemburghez susține însă că ar fi dificil să se solicite administrației competente să afle, în fiecare caz în parte, dacă și în ce măsură lucrătorul frontalier, părinte vitreg al studentului care solicită acordarea ajutorului financiar în discuție în litigiul principal, contribuie sau nu contribuie la întreținerea acestui student.
- 62 Or, pe de o parte, trebuie să se constate că legiuitorul Uniunii consideră că copiii sunt, în orice caz, prezumați a se afla în întreținere până la vârsta de 21 de ani, astfel cum rezultă aceasta în special din articolul 2 punctul 2 litera (c) din Directiva 2004/38.
- 63 Pe de altă parte, reiese din dosarul de care dispune Curtea că legiuitorul luxemburghez a subordonat el însuși acordarea ajutorului financiar al statului pentru studii superioare, în conformitate cu articolul 3 din Legea din 24 iulie 2014 aplicabilă începând cu anul universitar 2014/2015, condiției ca lucrătorul „să contribuie în continuare la întreținerea studentului”. Prin urmare, guvernul luxemburghez nu poate susține în mod valabil că o condiție privind contribuția la întreținerea studentului nu poate fi verificată de administrație.
- 64 Având în vedere ansamblul considerațiilor care precedă, se impune să se răspundă la întrebarea adresată că articolul 45 TFUE și articolul 7 alineatul (2) din Regulamentul nr. 492/2011 trebuie interpretate în sensul că prin copil al unui lucrător frontalier, care poate beneficia indirect de avantajele sociale vizate la această din urmă dispoziție, precum finanțarea studiilor acordată de un stat membru copiilor lucrătorilor care își desfășoară sau care și-au desfășurat activitatea în acest stat, trebuie să se înțeleagă nu numai copilul care are o legătură de filiație cu acest lucrător, ci și copilul soțului sau al partenerului înregistrat al lucrătorului menționat, atunci când acesta din urmă

contribuie la întreținerea copilului respectiv. Această din urmă cerință rezultă dintr-o situație de fapt, a cărei apreciere este în sarcina administrației și, dacă este cazul, a instanțelor naționale, fără a fi necesar ca acestea să determine motivele contribuției respective și nici să cuantifice întinderea sa exactă.

Cu privire la cheltuielile de judecată

- 65 Întrucât, în privința părților din litigiul principal, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a doua) declară:

Articolul 45 TFUE și articolul 7 alineatul (2) din Regulamentul (UE) nr. 492/2011 al Parlamentului European și al Consiliului din 5 aprilie 2011 privind libera circulație a lucrătorilor în cadrul Uniunii trebuie interpretate în sensul că prin copil al unui lucrător frontalier, care poate beneficia indirect de avantajele sociale vizate la această din urmă dispoziție, precum finanțarea studiilor acordată de un stat membru copiilor lucrătorilor care își desfășoară sau care și-au desfășurat activitatea în acest stat, trebuie să se înțeleagă nu numai copilul care are o legătură de filiație cu acest lucrător, ci și copilul soțului sau al partenerului înregistrat al lucrătorului menționat, atunci când acesta din urmă contribuie la întreținerea copilului respectiv. Această din urmă cerință rezultă dintr-o situație de fapt, a cărei apreciere este în sarcina administrației și, dacă este cazul, a instanțelor naționale, fără a fi necesar ca acestea să determine motivele contribuției respective și nici să cuantifice întinderea sa exactă.

Semnături